

วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

ปีที่ 13 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม-ธันวาคม 2565

วาทกรรมความดีความชั่วในวรรณกรรมคำสอนอีสาน

Discourse on Good and Evil in Isan Didactic Literature

กิติราช พงษ์เฉลียว

Kitirach Pongchaliew

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

Faculty of Humanities and Social Sciences,

Ubon Ratchathani Rajabhat University

Email: kitirach-pong@hotmail.com

Received: Aug 04, 2021

Revised: Jul 21, 2022

Accepted: Aug 09, 2022

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากลวิธีการนำเสนอคำสอนในวรรณกรรมคำสอนอีสาน และเพื่อศึกษาวาทกรรมความดีและความชั่วในวรรณกรรมคำสอนอีสาน ผลการศึกษาพบว่า กลวิธีการนำเสนอคำสอนในวรรณกรรมคำสอนอีสาน ผู้แต่งมีการใช้กลวิธีในการนำเสนอคำสอนที่หลากหลาย คือ 1. กลวิธีทางการนำเสนอคำสอนผ่านศิลปะการแต่ง 2. กลวิธีการนำเสนอคำสอนผ่านตัวบุคคล 3. การนำเสนอคำสอนผ่านเรื่องราวอุทาหรณ์ ยกตัวอย่างคำสอนผ่านตัวนิทาน และ 4. การนำเสนอคำสอนผ่านคติความเชื่อและหลักศาสนา โดยผ่านความเชื่อทางพุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์ – ฮินดู และคติความเชื่อดั้งเดิมของอีสาน ส่วนวาทกรรมความดีและความชั่วในวรรณกรรมคำสอนอีสานพบว่า ความดีและความชั่วสัมพันธ์กับเรื่องชนชั้นทางสังคม เรื่องเพศและบทบาทหน้าที่ทางสังคม และการควบคุมสังคมผ่านระบบความเชื่อทางศาสนาและคติ

ความเชื่อดั้งเดิมของพื้นถิ่น ซึ่งจะเห็นได้ว่าคุณค่าและความชั่วเป็นระบบของการผลิตความหมายเพื่อเป็นการกำหนดพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของผู้คนในสังคม

คำสำคัญ: วาทกรรม กลวิธีการนำเสนอ คำสอน วรรณกรรมอีสาน

Abstract

This research aimed to study the presentation techniques and the discourse of good and evil in Isan didactic literature. The results revealed a variety of presentation techniques in Isan didactic literature employed by the authors, namely 1) the presentation through language techniques, 2) the presentation through persons as a medium, 3) the presentation through model precedents, giving examples of teachings through characters in stories, and 4) the presentation through beliefs and religious principles of Buddhism, Brahmin-Hinduism, and Isan traditional beliefs.

As for the discourse on good and evil in Isan didactic literature, good and evil were found to be related to social classes, genders, social roles, and social control through religious and traditional beliefs. It can be seen that good and evil are a mechanism for meaning establishment set to determine socially desirable behaviors of the residents between what is right and should be acted and what is wrong and should not be.

Keywords: Discourse, Presentation techniques, Didactic, Isan literature

1. บทนำ

วรรณกรรมอีสานถือเป็นวรรณกรรมที่สะท้อนความเป็นท้องถิ่นอีสานได้เป็นอย่างดี ซึ่งวรรณกรรมอีสานอาจจำแนกกว้าง ๆ ได้เป็นวรรณกรรมท้องถิ่น (local literature) และวรรณกรรมอีสานร่วมสมัย (contemporary literature) แต่อย่างไรก็ตามด้วยเทคโนโลยีของการพิมพ์วรรณกรรมท้องถิ่นจึงไม่ใช่แค่วรรณกรรมมุขปาฐะ แต่ปัจจุบันมีการพิมพ์เป็นวรรณกรรมลายลักษณ์วางขายไม่แตกต่างจากวรรณกรรมร่วมสมัย วรรณกรรมท้องถิ่นจึงมีส่วนต่อมนวัตกรรมต่าง ๆ ในสังคม ทำหน้าที่กำหนด สะท้อนความคิดความเชื่อร่วมสมัย เช่นเดียวกับวรรณกรรมร่วมสมัย และด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจะใช้คำว่า “วรรณกรรมอีสาน” ที่หมายรวมทั้งวรรณกรรมท้องถิ่นอีสานด้วย

วรรณกรรมอีสานถือว่าเป็นตัวบทที่สะท้อน มโนทัศน์ คติความเชื่อ ของท้องถิ่นอีสาน ได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะในกลุ่มวรรณกรรมท้องถิ่นถือเป็นวรรณกรรมที่แสดงให้เห็นถึงคติความเชื่อดั้งเดิมของพื้นที่อันอุดมไปด้วยนัยยะต่าง ๆ แฝงเร้นด้วยความหมายทางวัฒนธรรมเพื่อจุดประสงค์ใดจุดประสงค์หนึ่งผ่านการสร้างสรรค์ผ่านตัวบทวรรณกรรมท้องถิ่นอีสานประเภทต่าง ๆ ทั้งวรรณกรรมประวัติศาสตร์ วรรณกรรมพุทธศาสนา วรรณกรรมนิทานและวรรณกรรมคำสอน เป็นต้น (Pongchaliew, 2018, p. 1)

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยสนใจศึกษาในกลุ่มของวรรณกรรมคำสอนของอีสาน เพราะวรรณกรรมคำสอนเป็นการสร้างความหมายที่สะท้อนให้เห็นถึงระบบคิด คติความเชื่อของสังคมอีสานอย่างชัดเจนคำสอนเหล่านั้นถูกถ่ายทอดทางวัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่นผ่านวิถีการดำเนินชีวิตของชาวอีสาน ซึ่ง ธวัช ปุณโณทก (Punnothok, 1994) กล่าวว่า วรรณกรรมคำสอนอีสานเป็นอีกประเภทหนึ่งที่มีอิทธิพลไม่น้อยกว่าวรรณกรรมทางพุทธศาสนา ซึ่งชาวบ้านจะเชื่อฟังคำสอนในวรรณกรรมเหล่านั้นประดุจดั่งกฎหมายของบ้านเมือง ไม่ค่อยมีผู้ประพฤตินิโคต

ประเพณีเพราะเกรงจะผิดผีบ้าง จะชะล่าบ้าง จะขงบ้าง ซึ่งปรากฏการณ์เหล่านี้ น่าจะเกิดมาจากอิทธิพลของวรรณกรรมคำสอนด้วยส่วนหนึ่งและจารีตประเพณี ส่วนหนึ่ง

วรรณกรรมคำสอนอีสานจึงมีส่วนในการควบคุมสังคมทั้งทางตรงและทางอ้อม เพราะว่าชาวบ้านอีสานยังเกรงกลัวต่อบาป บุญ คุณโทษ โดยเฉพาะเกรงว่าผิดผี ซึ่งความเชื่อเหล่านี้ได้มาจากวรรณกรรมคำสอนเป็นส่วนใหญ่ เพราะว่าวรรณกรรมคำสอนบางเรื่องได้สอนให้ประพฤติปฏิบัติพร้อมทั้งกำหนดโทษไว้ด้วย เช่น ผ่าฝืนแล้วจะ “ชะล่า” (อับมงคลอย่างยิ่ง ทำกินไม่เจริญรุ่งเรือง) แต่บางลักษณะถ้าฝ่าฝืนจะ “ขง” (เสนียด จัญไร ฉิบหาย) มาถึงตัวและเครือญาติด้วยความที่ชาวบ้านมีความเกรงกลัวต่อบาปและเกรงว่าจะผิดผี จึงยึดมั่นถือมั่นในจารีตประเพณี เนื้อหาส่วนใหญ่จะมีปรากฏชัดแจ้งในวรรณกรรมคำสอนอีสาน (Punnothok, 1994, p. 225)

ดังนั้นวรรณกรรมคำสอนจึงมีจุดประสงค์หลักเพื่อสั่งสอนประชาชนในด้านจริยธรรม ความประพฤติ ตลอดจนการดำรงชีวิตในสังคม ซึ่งเป็นลักษณะเดียวกับการสอนศีลธรรมนั่นเอง ซึ่งในวรรณกรรมคำสอนมักจะแยกให้เห็นเด่นชัดถึงความดีและความชั่วผ่านพฤติกรรมต่าง ๆ ของผู้คนในสังคมอีสาน พฤติกรรมหรือนิยามของความดี ยึดโยงกับคติต่าง ๆ และค่านิยมของผู้คนในสังคม และถ้าเป็นเช่นนี้ความดีและความชั่วจึงเป็นสิ่งที่เลื่อนไหลตามแต่จะประกอบสร้างขึ้นผ่านหลักความเชื่อและค่านิยมที่บุคคลในสังคมเห็นว่าดี หรือตามวัตถุประสงค์บางอย่างเพื่อจัดการระบบระเบียบของผู้คนในสังคม จากกลุ่มชนที่มีอำนาจนิยมความหมายของความดีที่พึงปฏิบัติและความชั่วที่ควรยกเว้น (Pongchaliew, 2018, p. 1)

เมื่อวรรณกรรมคำสอนมีผลต่อระบบความคิดความเชื่อของผู้คน จึงเกิดคำถามที่น่าสนใจคือ วรรณกรรมคำสอนมีกลวิธีการนำเสนอคำสอนอย่างไรถึงส่งผลต่อระบบความคิดความเชื่อของผู้คน และถ้านำคำสอนที่แบ่งแยกคู่ตรงกันข้ามของ

ความดีและความชั่วมาพิจารณาภายใต้แนวคิดทฤษฎีวาทกรรม ความดีและความชั่วนั้นถือเป็นระบบคิดหรือระบบผลิตความหมายที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อกำกับครอบงำ ควบคุมและจัดการความเชื่อ จัดการวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคม และระบบความหมายที่ถูกสร้างขึ้นนั้นปัจเจกชนและกลุ่มชนยอมรับว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องดีงาม เป็นแนวทางที่จะนำไปสู่จุดมุ่งหมายสูงสุดบางประการ ซึ่งนพพร ประชากุล (Prachakul, 2011) มองว่า วาทกรรม (Discourse) คือ จุลมิตีของอำนาจที่เชื่อมโยงกับกรอบความรู้ความคิดของคนในสังคมแต่ละยุคสมัยด้วย ปฏิสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นผ่านบรรดาคำพูด/ข้อเขียนทั้งปวงที่ “ผู้ทรงคุณวุฒิ” ในด้านต่าง ๆ ผลิตขึ้นและเผยแพร่ออกไปภายในกรอบความรู้เหล่านั้น กลายเป็นแหล่ง “อ้างอิง” ของผู้คน ในยุคนั้น ๆ ที่จะหยิบยืมความหมายและคุณค่าแก่สรรพสิ่ง

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงสนใจจะศึกษาวรรณกรรมคำสอนอีสานเกี่ยวกับกลวิธีการนำเสนอคำสอนว่ามีกลวิธีการนำเสนออย่างไรถึงส่งผลต่อระบบความคิดความเชื่อของผู้คนอีสาน และจะนำวรรณกรรมคำสอนอีสานมาตีความหมายของความดีและความชั่ว โดยใช้แนวคิด/ทฤษฎีวาทกรรม ซึ่งจะให้เห็นถึงค่านิยมของการแบ่งความดีและความชั่ว ว่ามีความหมายอย่างไรและอยู่บนฐานความคิดใดในวัฒนธรรมคำสอนกับสังคมอีสาน

2. วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษากลวิธีการนำเสนอคำสอนในวรรณกรรมคำสอนอีสาน
2. เพื่อศึกษาวาทกรรมความดีและความชั่วในวรรณกรรมคำสอนอีสาน

3. ขอบเขตของการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษากลวิธีการนำเสนอคำสอนและศึกษาวาทกรรมความดีและความชั่วในวรรณกรรมคำสอนอีสาน โดยศึกษาจากวัฒนธรรม

คำอีสานจำนวน 8 เรื่อง คือ ธรรมดาสอนโลก พญาคำกองสอนไพร่ ย่าสอนหลาน กาย์ปูสอนหลาน กาย์หลานสอนปู่ อินทิญาณสอนโลก ท้าวคำสอน และฮึดสิบสอง คลองสิบสี่ โดยใช้แนวคิดเกี่ยวกับกลวิธีการนำเสนอเนื้อหาและวาทกรรมเป็นทฤษฎีหลักในการวิเคราะห์

4. กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้กรอบแนวคิด/ทฤษฎีหลักในการศึกษาอยู่ 2 กรอบแนวคิดหลักคือ กรอบแนวคิดเกี่ยวกับกลวิธีการนำเสนอเนื้อหา และกรอบแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาวาทกรรมในวัฒนธรรม ซึ่งมียาละเอียดดังนี้

1. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวข้องกับกลวิธีการนำเสนอเนื้อหา

กลวิธีการนำเสนอ มีความหมายที่หมายถึง กลวิธี เทคนิค กลวิธีการแต่ง และกลวิธีการนำเสนอ ซึ่งพระยาอนุমানราชชน กล่าวถึง เทคนิคว่า เทคนิค (Techniques) เป็นภาษากรีก แปลว่า ฝีมือ เป็นทำนองเดียวกับคำว่า Art ที่หมายถึง ศิลปะในภาษาอังกฤษ ต่อมาความหมายได้ขยายตัวออกไป คือ หมายถึงกรรมวิธีที่ทำให้ได้ผลเรียบร้อยงดงามเพราะฉะนั้นจึงรวมทั้งฝีมือและความรู้ความชำนาญในวิธีทำ ซึ่งเทคนิคมีความสัมพันธ์กับศิลปะเป็นอย่างยิ่ง เช่น ในการแต่งหนังสือ จำเป็นต้องมีเทคนิคและศิลปะจึงทำให้หนังสือนั้นเป็นที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ทั้งนี้เพราะศิลปะเป็นเรื่องนึกตามอารมณ์สะท้อนใจ เทคนิคเป็นอุบายที่ทำหรือแสดงความนึกคิดนั้นให้ปรากฏออกมาภายนอกจิตใจให้เป็นรูปขึ้นและเป็นที่สออารมณ์ผู้ฟังด้วย จึงเป็นศิลปะขั้นได้ เทคนิค ได้แก่ ฝีมือและกรรมวิธีงานประพันธ์ กลวิธีในการนำเสนอแนวคิด เทคนิคเป็นส่วนเสริมให้วรรณกรรมและศิลปกรรมสมบูรณ์ขึ้น (Pongchaliew, 2018, p. 3-4) ดังนั้นกลวิธีการนำเสนอเนื้อหาถือว่าเป็นกลวิธีหรือเทคนิค (Techniques) ในการสื่อความหมาย สื่อความเข้าใจไปยังผู้อ่าน

ซึ่งความหมายและความเข้าใจนั้นล้วนแฝงไปด้วยคติความเชื่อ ระบบความคิด ค่านิยมของผู้คนในสังคม กลวิธีการนำเสนอเนื้อหาที่ดีจึงเป็นศิลปะพันธุในการจงใจให้เกิดความคิดความเชื่อคล้อยตามผู้ประพันธ์ ซึ่งผู้ประพันธ์มักใช้กลวิธีการนำเสนอเนื้อหาที่อ้างอิงกับวิถีชีวิต คติความเชื่อ และค่านิยมที่เห็นว่ามีดีในสังคม

2. แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวาทกรรม

แนวคิดทฤษฎีที่น่าสนใจและผู้เขียนคิดว่าสามารถนำมาศึกษาวรรณกรรมประเภทคำสอนให้เห็นมุมมองหรือการอ่านความหมายที่หลากหลายขึ้น และสามารถนำแนวคิดที่เกี่ยวข้องมาใช้ในการศึกษาได้รอบด้าน คือ การศึกษาเชิงวาทกรรม (Discourse) ซึ่งนักคิดคนสำคัญ คือ มิเชล ฟูโก (Michel Foucault) วาทกรรมเป็นแนวคิดทฤษฎี ที่พิจารณาว่า ภาษาเป็นกระบวนการสร้างความรู้ ความคิด และอำนาจในสังคม ซึ่งวาทกรรมไม่ใช่แค่การมองหรือศึกษาความหมายของคำแต่ วาทกรรมศึกษาหรือให้ความสำคัญถึงระบบกระบวนการ การสร้างความหมาย ความคิด ความรู้ ที่แฝงไปด้วยอำนาจของผู้สร้างวาทกรรม ดังนั้นวาทกรรมแต่ละชุดจึงมีผลต่อปัจเจกบุคคลและสังคมทั้งทางตรงและทางอ้อมโดยที่ผู้อยู่ใต้วาทกรรมไม่รู้ตัว ขณะเดียวกันวาทกรรมที่มีผลต่อความคิดความรู้ของคนส่วนมาก “วาทกรรมกระแสหลัก” ก็ทำหน้าที่ปกปิดหรือลดทอน ความรู้ความคิดชุดอื่นด้วยภาษาและอำนาจที่มากกว่า (Sangkhaphanthanon, 2016) นอกจากนี้แล้วไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (Charoensin-o-larn, 2011) กล่าวว่า แนวคิดเรื่องวาทกรรมนำไปสู่การวิเคราะห์วาทกรรม (Discourse Analysis) ที่ศึกษาและสืบค้นถึงกระบวนการในการสร้างความหมายให้กับสิ่งต่าง ๆ ในสังคมที่ปรากฏในรูปของวาทกรรม และศึกษาภาคปฏิบัติของวาทกรรม (discursive practices) ว่ามีความเป็นมาอย่างไร มีการต่อสู้เพื่อช่วงชิงการครอบงำ (hegemony) อย่างไร ผลของวาทกรรมเป็นอย่างไร จากที่กล่าวมาวาทกรรมจึงเป็นอีกกระบวนการทัศนหนึ่งที่สามารถใช้และนิยมใช้ในการศึกษาวรรณคดีปัจจุบัน

5. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการวิจัยเอกสาร และนำเสนอผลการศึกษาดังกล่าวโดยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description) ซึ่งกำหนดขั้นตอนการศึกษาดังนี้

1. ขั้นรวบรวมข้อมูล

- 1.1 รวบรวมเลือกวรรณกรรมคำสอนที่มีเนื้อหาแสดงถึงการเป็นวรรณกรรมคำสอนอย่างชัดเจน
- 1.2 รวบรวมและศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิธีการนำเสนอ (Techniques)
- 1.3 รวบรวมและศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวาทกรรม (Discourse)

2. ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล

จากการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษามาวิเคราะห์ตีความโดยใช้กรอบแนวคิดที่กล่าวไว้เบื้องต้นตามวัตถุประสงค์ในการวิจัยที่ตั้งไว้ จากนั้นจึงนำผลการศึกษามาสรุปผล อภิปรายผล และเสนอแนะต่อไป

3. ขั้นนำเสนอผลการศึกษาค้นคว้า

ผู้วิจัยจะนำเสนอข้อมูลแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description) สรุปผลการศึกษาค้นคว้า อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

6. ผลการวิจัย¹

จากการศึกษาวิจัยเรื่องวาทกรรมความดีและความชั่วในวรรณกรรมคำสอนอีสาน ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากลวิธีการนำเสนอคำสอนและวาทกรรมความดีและความชั่วในวรรณกรรมคำสอนอีสาน พบผลการศึกษาดังต่อไปนี้

6.1 กลวิธีการนำเสนอคำสอนในวรรณกรรมคำสอนอีสาน

กลวิธีการนำเสนอคำสอนในวรรณกรรมคำสอนอีสานเป็นเทคนิคหรือกลวิธีที่ผู้เขียนเลือกใช้เพื่อนำเสนอเนื้อหาคำสอนให้คำสอนนั้นสื่อสารไปยังผู้อ่านได้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดความน่าเชื่อถือ ผ่านกลวิธีทางภาษาและกลวิธีของการนำเสนอเนื้อหา ซึ่งในการศึกษาวรรณกรรมคำสอนอีสานทั้ง 8 เรื่อง คือ ธรรมดาสอนโลก พญาคำกองสอนไพร่ ย่าสอนหลาน กาพย์ปูสอนหลาน กาพย์หลานสอนปู่ อินทญาณสอนโลก ท้าวคำสอน และฮึดสู้บอง คลองสิบสี่ พบว่ามีกลวิธีการนำเสนอคำสอนในวรรณกรรมคำสอนอีสาน ดังนี้

6.1.1 กลวิธีการนำเสนอคำสอนผ่านศิลปะการแต่ง

1) ลักษณะคำประพันธ์ คำประพันธ์ที่ใช้ในการแต่งวรรณกรรมคำสอนอีสานทั้ง 8 เรื่อง ได้แก่เรื่อง ธรรมดาสอนโลก พญาคำกองสอนไพร่ ย่าสอนหลาน กาพย์ปูสอนหลาน กาพย์หลานสอนปู่ อินทญาณสอนโลก ท้าวคำสอน และฮึดสู้บอง คลองสิบสี่ ปรากฏการใช้คำประพันธ์อยู่ทั้งหมด 3 ประเภท คือ โคลงสาร กาพย์และร้อยแก้ว

2) การใช้ภาษาวรรณกรรมคำสอน จากการศึกษาคำสอนในวรรณกรรมคำสอนอีสานทั้งหมดจำนวน 8 เรื่องพบว่า ผู้ประพันธ์มีการเลือกใช้ถ้อยคำ คือ ด้านการใช้คำสัมผัส มีการใช้คำสัมผัสสระที่อยู่ติดกันภายในวรรค

¹ ผลการวิจัยเป็นส่วนหนึ่งในงานวิจัยเรื่องวาทกรรมความดีและความชั่วในวรรณกรรมคำสอนอีสาน

การเล่นสัมผัสสระในวรรคที่มีคำอื่นคั่น และการใช้คำสัมผัสอักษรหรือสัมผัสพยัญชนะ ด้านการเล่นคำซ้ำ มีการซ้ำคำซ้ำวลี การเล่นคำซ้อน การเล่นคำเป็นชุด การหลាក់คำ การใช้คำเห็นภาพ และการใช้คำอุทานเสริมบท ด้านการใช้โวหาร การแต่งวรรณกรรมคำสอนอีสานปรากฏการใช้โวหารที่สำคัญ 3 ลักษณะ คือ บรรยายโวหาร เทศนาโวหาร สาธกโวหาร ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีวรรณกรรม คือ การใช้โวหารอันเป็นวาทศิลป์ ซึ่งหมายถึงโวหารที่ดี (Eloquence) ที่ชี้แจงได้ละเอียด (Elaboration) ของวรรณกรรม ด้านการใช้โวหารภาพพจน์ (Figure of Speech) การใช้โวหารภาพพจน์ หมายถึง คำหรือกลุ่มคำที่เกิดจากกลวิธี การใช้คำเพื่อให้เกิดภาพที่แจ่มชัด และลึกซึ้งในใจของผู้อ่านและผู้ฟัง เป็นวิธีการใช้คำอย่างมีศิลปะ เช่น ผมของเขาขาวเหมือนดอกเลา เป็นต้น ทำให้ผู้อ่านมองเห็นภาพชัดเจนในใจ เรียกว่า “โวหารภาพพจน์” ซึ่งพบการใช้โวหารภาพพจน์ในวรรณกรรมคำสอนอีสาน คือ การใช้อุปมา อุปลักษณ์ อติพจน์ บุคลาธิษฐาน สัทพจน์ และอุทาหรณ์

นอกจากนี้ในวรรณกรรมคำสอนอีสานปรากฏการใช้ภาษาบาลีบ้างเป็นลักษณะของการแทรกคำบาลีสั้น ๆ ในเนื้อหา เหตุผลก็เพื่อแสดงความรู้ศักดิ์สิทธิ์ น่าศรัทธาให้แก่ผู้ฟังหรือผู้อ่าน ลักษณะการใช้ภาษาบาลีนั้นจะเห็นได้ว่าปราชญ์อีสานนั้นมีการนำบาลีมาใช้แต่ไม่เคร่งครัดในหลักไวยากรณ์ของบาลี นำมาใช้โดยใช้หลักการผสมคำตามหลักการเขียนอักษรธรรมอีสาน ในวรรณกรรมคำสอนอีสานผู้แต่งวรรณกรรมถือได้ว่ามีความรอบรู้เรื่องกำลังคำ รู้ว่าคำใดให้ความหมายลึกซึ้งอย่างไร ให้อารมณ์ชนิดใด ควรร้อยเรียงประกอบกับเนื้อเรื่องตอนใด ดังนั้น การพรรณนาความจึงไพเราะ ชักนำให้เกิดอารมณ์คล้อยตามจนกลายเป็นความเชื่อตามคติคำสอนดังที่ปรากฏในวรรณกรรม

6.1.2 กลวิธีการนำเสนอคำสอนผ่านตัวบุคคล วรรณกรรมคำสอนของอีสานมีการนำเสนอคำสอนผ่านคำสอนของบุคคลที่พร้อมด้วยวิวุฒิ คุณวุฒิ

อำนาจบารมี ทั้งในทางโลกและทางธรรม ซึ่งในวรรณกรรมคำสอนผู้แต่งใช้กลวิธีในการนำเสนอคำสอนผ่านบุคคล 4 สถานภาพ ได้แก่ คำสอนของพระยาเจ้าเมือง คำสอนของปู่ คำสอนของย่า และคำสอนของสมณเพศ ซึ่งจะเห็นได้ว่าบุคคลทั้ง 4 สถานะนี้ล้วนเป็นที่เคารพนับถือของบุคคลทั่วไปในภาคอีสาน การนำเสนอคำสอนผ่านบุคคลเหล่านี้จึงเป็นการทำให้คำสอนนั้นน่าเชื่อถือเพราะเป็นคำสอนของผู้ที่มีอำนาจบารมี เป็นคำสอนของบุคคลที่ผ่านโลกมีประสบการณ์ชีวิตมาอย่างยาวนาน และเป็นคำสอนของผู้ที่ถึงพร้อมด้วยศีล ดังนั้นการนำเสนอคำสอนผ่านบุคคลดังกล่าวจึงถือได้ว่าเป็นกลวิธีการนำเสนอคำสอนที่แยบคายในการอบรมสั่งสอนผู้คนในสังคมให้เกิดความเชื่อ และคล้อยตามสิ่งที่ผู้แต่งและค่านิยมทางสังคมที่เห็นว่าดี

6.1.3 การนำเสนอคำสอนผ่านเรื่องราวอุทาหรณ์ การนำเสนอ คำสอนผ่านเรื่องราวอุทาหรณ์เป็นอีกกลวิธีหนึ่งที่ผู้แต่งใช้ยกตัวอย่างเพื่อสร้างความน่าเชื่อถือและสร้างความหลากหลายในการนำเสนอคำสอน ในวรรณกรรมคำสอนที่ศึกษาทั้งหมด 8 เรื่องนั้นที่มีการแทรกเรื่องราวอุทาหรณ์ในเรื่องได้แก่เรื่องย่าสอนหลาน กาย์ปู่สอนหลาน ธรรมดาสอนโลก และอินทียาณสอนโลก ซึ่งมีลักษณะการนำเสนอผ่านเรื่องราวอุทาหรณ์ 2 แบบ คือ การนำเสนอผ่านนิทานขนาดสั้น และการนำเสนอผ่านตัวละครในวรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน โดยการนำเสนอคำสอนผ่านนิทานขนาดสั้นนั้นเป็นการยกตัวอย่างนิทานคำสอนหรืออาจแทรกนิทานคำสอนเพื่อประกอบเป็นตัวอย่าง เช่น ในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง อินทียาณสอนโลก มีการยกตัวอย่างนิทานเรื่องค่างเจ้าเล่ห์ ซึ่งเป็นเรื่องราวของค่างที่อยากกินลูกลิงจึงเข้าไปตีสนิทกับแม่ลิงจนแม่ลิงเกิดความไวใจเมื่อสบโอกาสดึงลูกลิงกิน การแทรกนิทานอุทาหรณ์เรื่องนี้เพื่อต้องการสอนในเรื่องอย่าไวใจทางอย่างวางใจคน ควรจะพิจารณาให้ถี่ถ้วนถึงเหตุผลที่มีคนใดคนหนึ่งเข้ามาตีสนิทไม่ควรที่จะไวใจ ควรคิดให้รอบคอบถึงเจตนาที่แท้จริงของคนที่เข้ามาตีสนิท ส่วนการนำเสนอคำสอนผ่านตัว

ละครในวรรณกรรมท้องถิ่นอีสานนั้นเป็นกลวิธีที่ใช้เรื่องราวของตัวละครท้องถิ่นในการยกตัวอย่างประกอบคำสอน ตัวละครในวรรณกรรมท้องถิ่นที่ยกมาเป็นตัวอย่างมักจะเป็นตัวละครสำคัญที่ผู้อ่านรับรู้เรื่องราวที่เกิดขึ้นจากตัวละครนั้นอยู่แล้ว เช่น พระเวสสันดร นางมัทรี ศิลปชัย พญาคันคาก และท้าวกำพริ้ว เป็นต้น

6.1.4 การนำเสนอคำสอนผ่านคติความเชื่อและหลักศาสนา พบว่าในวรรณกรรมคำสอนอีสานมีการนำเสนอคำสอนผ่านความเชื่อทางพุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์ – ฮินดู และคติความเชื่อดั้งเดิมของอีสาน ซึ่งการนำเสนอคำสอนผ่านหลักธรรมทางพุทธศาสนานั้น นำเสนอผ่านความเชื่อเรื่องบาป บุญ นรก สวรรค์ ความเชื่อเรื่อง ทาน ศีล ภาวนา (กุศลมูล) ความเชื่อเรื่องพรหมวิหาร ความเชื่อเรื่องพระโพธิสัตว์ พระพุทธเจ้าและโลกยุคระวีระเมตไตรย์ ความเชื่อเรื่อง โสดาปัตติผล นิพพานและวิมุตติสงสาร

ส่วนการนำเสนอคำสอนผ่านหลักศาสนาพราหมณ์ – ฮินดู คำสอนถูกนำเสนอผ่านความเชื่อเกี่ยวกับทิศทั้ง 8 ความเชื่อเกี่ยวกับเทพเจ้า ความเชื่อเกี่ยวกับฤกษ์ยามและเวทมนต์ ส่วนการนำเสนอคำสอนผ่านคติความเชื่อดั้งเดิมของอีสาน คำสอนนั้นถูกนำเสนอผ่านความเชื่อเรื่องฮีดคลอง การนำเสนอคำสอนผ่านความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ และการนำเสนอคำสอนผ่านความเชื่อเรื่อง เทวดา และนางธณี

6.2 วาทกรรมความดีและความชั่วในวรรณกรรมคำสอนอีสาน

วาทกรรมเป็นแนวคิดทฤษฎี ที่พิจารณาว่า ภาษาเป็นกระบวนการสร้างความรู้ ความคิด และอำนาจในสังคม ซึ่งวาทกรรมไม่ใช่แค่การมองหรือศึกษาความหมายของคำแต่วาทกรรมศึกษาให้ความสำคัญถึงระบบกระบวนการการสร้าง ความหมาย ความคิด ความรู้ที่แฝงไปด้วยอำนาจของผู้สร้างวาทกรรม วาทกรรมเป็นแนวคิดในกลุ่มหลังโครงสร้างนิยม (Post Structuralism) ที่ผู้วิจัยนำมาใช้ในการศึกษาและได้นำแนวคิดอื่นที่เกี่ยวข้อง เช่น แนวคิดเรื่องเพศภาวะ แนวคิด

ปีตาธิปไตย และแนวคิดชนชั้น มาใช้ตีความวรรณกรรมคำสอนอีสาน พบผลของการศึกษาดังต่อไปนี้

6.2.1 วาทกรรมความดีและความชั่วว่าด้วยเรื่องชนชั้นทางสังคม ในวรรณกรรมคำสอนอีสานจะพบว่า ชนชั้นถูกจำแนกตามฐานันดรศักดิ์สามารถจำแนกได้ 3 ชนชั้น คือ ชนชั้นผู้ปกครอง ชนชั้นขุนนางข้าราชการ และชนชั้นผู้ได้ปกครอง/ไพร่ราษฎร ทั้งสามชนชั้นต่างมีปฏิสัมพันธ์กันทางสังคมในฐานะของการเกื้อกูล ฐานะของการต่อสู้ต่อรอง และการจัดระเบียบซึ่งกันและกันในสังคมผ่านระบบความคิด ความเชื่อดั้งเดิม หลักธรรมทางพุทธศาสนา และอีดคองของสังคมอีสาน ระบบคิดเหล่านี้ล้วนถูกประกอบสร้างขึ้นมาเพื่อเหตุผลในการควบคุมพฤติกรรมของผู้คนในสังคมโดยมีคำว่า “ความดี” และ “ความชั่ว” เป็นตัวแยกพฤติกรรมว่าพฤติกรรมใดที่สังคมยอมรับและพฤติกรรมใดที่สังคมไม่ยอมรับ ดังนั้นความดีและความชั่วจึงเป็นปฏิบัติการหนึ่งของภาษาที่แฝงเร้นไปด้วยอำนาจและการต่อสู้ต่อรองในสังคมอีสานในฐานะของวาทกรรมชุดหนึ่ง

วาทกรรมความดีและความชั่วว่าด้วยเรื่องชนชั้นทางสังคมนั้นสามารถจำแนกตามชนชั้น คือ ความดีและความชั่วของชนชั้นผู้ปกครอง ความดีและความชั่วของชนชั้นขุนนางข้าราชการ และความดีและความชั่วของชนชั้นผู้ได้ปกครอง/ไพร่ราษฎร ถ้าพิจารณาในส่วนของความเป็นชนชั้น ความดีความชื่อนั้นเป็นความดีความชั่วของอำนาจและการต่อรองของชนชั้นผู้ปกครอง ชนชั้นขุนนาง และชนชั้นไพร่ราษฎร ผ่านระบบความเชื่อพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน เป็นการรวมกันระหว่างพุทธศาสนาระดับโลกียะเข้ากับความเชื่อดั้งเดิมของท้องถิ่นและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สังคมนับถือร่วมกัน เมื่อความเป็นเรื่องของอำนาจและการต่อรอง ดังนั้นความดีของชนชั้นปกครองและชนชั้นขุนนางจึงถือได้ว่าเป็นความดีของการรักษาอำนาจ การสร้างอำนาจ และการจำกัดการใช้อำนาจเพื่อไม่ให้เกิด

ผลกระทบต่อชนชั้นปกครองและชนชั้นขุนนาง ดังตัวอย่างในฮิตสิบสองคองสิบสี่ ดังข้อความที่ว่า

“เป็นเชื้อเจ้าเจื่องจอมเมือง ปุนปองปกไพรไททั้งค่าย
พลเมืองหมั่น หมายใจได้เพ็ง ทางจักหายเดือดร้อน บุญเจ้าบ่เบา
ควรที่พระเที่ยงมั่น ทศพิธธรรมา ดังจักขอไขแฉ แต่พอเพียงน้อย
เป็นจอมเจ้าเหนือหัวให้อักไพร เป็นใหญ่พ้องทวนหน้าให้อักฝูง
เป็นผู้เฒ่าให้อักลูกหลานเหลน เป็นขุนกวนให้อักการเมืองบ้าน
สมสถานเปื่อง เอื้อมฮมย์ถ้วนทั่ว อย่าได้อักผิงพูน ชังพี่บ่ดี”

(Sarathatnanan, 2522, p. 73)

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่ากษัตริย์ต้องมีทศพิธธรรมา รักและเมตตาไพร่ราษฎร ซึ่งการกำหนดความดีของผู้ปกครองนั้น ผู้ปกครองที่ดีต้องมีหน้าที่ทำนุบำรุงรัฐ ทำนุบำรุงประชาชนและทำนุบำรุงศาสนา หลักเหล่านี้นับว่าเป็นสิ่งที่กำหนดคุณสมบัติที่ดีของผู้ปกครองและควบคุมการใช้อำนาจในทางที่ไม่ชอบ

ในขณะที่ความดีของไพร่ราษฎรเป็นความดีของการสนับสนุนความมั่นคงของบ้านเมืองและชนชั้นผู้ปกครอง ดังตัวอย่างในเรื่องพระยาคอกองสอนไพร่ ดังข้อความที่ว่า

“แนมท้อ คองเฮือนสร้าง คณึงเห็นให้ถ้วนถี่ แท้นอ
คิดเถิงทานศีล บ่ได้เว้นแลงเข้า นั้นถ้วน
เวียกใหญ่่น้อย สัพพะสิ่งคองเฮือน
มีหลวงหลาย บ่อาจควระนาได้
แบ่งการสร้าง นาสวนฮั่วไ้ เจ้าเอย
ใจให้หนักแน่นไว้ เสมอด้ามดั่งหิน นั้นถ้วน...”

(khamjareethera, 2531. p, 11)

จากตัวอย่างไพร่ราษฎรต้องขยันทำมาหากินรักษาสีตคอง รักษาศีล
สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งที่ทำให้บ้านเมืองสงบสุขเกิดความมั่งคั่งปลอดภัยจากโจรผู้ร้าย
ซึ่งพื้นฐานของศีลสำหรับไพร่ราษฎร ไพร่ราษฎรต้องตั้งอยู่ในหลักเบญจศีล เบญจ
ธรรม หลักเบญจศีล สอนให้เว้นจากทำลายชีวิต เว้นจากเอาของที่เขาไม่ได้ให้
เว้นจากประพฤติผิดในกาม เว้นจากการพูดเท็จ เว้นจากของมีนเมา และหลัก
เบญจธรรมประกอบด้วย เมตตากรุณา (ความรัก ความปรารถนาดีต่อผู้อื่น)
สัมมาอาชีวะ (การประกอบสัมมาชีพ) กามสังวร (การสำรวมในกาม) สัจจะ
(การพูดความจริง ใส่ใจคำพูด ให้พูดจาดี คำพูดต้องหนักแน่น) สติสัมปชัญญะ
(ความระลึกได้และความรู้ตัว) หลักธรรมเหล่านี้เป็นสิ่งที่สำคัญเพราะเป็นหลัก
ควบคุมพฤติกรรมที่ดีของประชาชน ซึ่งเป็นกระบวนการสอนและควบคุมพฤติกรรม
ผ่านหลักธรรมและความเชื่อเรื่องบาปบุญ เป็นต้น

6.2.2 วาทกรรมความดีความชั่วว่าด้วยเรื่องเพศภาวะและบทบาท
หน้าที่ทางสังคม จากการศึกษาวาทกรรมความดีความชั่วว่าด้วยเรื่องเพศภาวะและ
บทบาทหน้าที่ทางสังคม พบว่าวรรณกรรมประเภทคำสอนของอีสานเป็นอีกตัวบท
หนึ่งที่น่าสนใจเกี่ยวกับเพศภาวะ (gender) คำสอนที่ปรากฏในวรรณกรรม
เหล่านั้นล้วนกำหนดสถานภาพของความเป็นชายและความเป็นหญิง เป็น
การกำหนดบทบาทหน้าที่ของชายหนุ่มหญิงสาว สามเณร ภรรยา และความเป็นบุตร
ธิดา ภายใต้บริบทของสังคมวัฒนธรรมของชาวอีสาน ซึ่งสามารถจำแนกความดี
ความชั่วตามเพศภาวะและบทบาทหน้าที่ทางสังคมได้ดังนี้คือ ความดีของชาย
ความดีของหญิง และความดีของผู้เฒ่าผู้แก่

วาทกรรมความดีความชั่วว่าด้วยเรื่องเพศภาวะและบทบาทหน้าที่
ทางสังคม เป็นชุดความดีภายใต้แนวคิดปิตาธิปไตย ที่ความดีของชายถือเป็น
ความดีของการกำหนดพฤติกรรมเพื่อการเป็นหัวหน้าครอบครัวที่สมบูรณ์
ความสมบูรณ์ของหน้าที่จึงเป็นความสมบูรณ์ของความชอบธรรมในการควบคุม

และจัดการครอบครัวโดยมีภรรยาเป็นผู้สนับสนุนกิจกรรมของการบ้านการเรือน ส่วนความดีของผู้หญิงเป็นความดีของพฤติกรรมที่พึงประสงค์ภายใต้กรอบความเป็นปิตาธิปไตยที่สร้างและเขียนความหมายของความเป็นหญิงให้เป็นแม่และเมีย เป็นแม่บ้าน ละเอียดย่อน ดังตัวอย่างในฮิตสิบสองกองสิบสี่ ดังข้อความที่ว่า

“เมียให้ลูกแต่เช้าตื่นก่อนนอนหลัง	ฟังคำสอนสามีบ่ล่วงเกินความเ้า
ถึงเวลากินข้าวให้ผัวแพงกินก่อน	วันศีลสินอนให้สมมาผัวแค้นไ้
การวะให้ผัวแก้วหย่อนยา	บให้ล่วงล้ำสัตย์ชื่อใจกาย
ยามผัวไปเสมาให้อับของไปตอน	ถึงเวลาแลงเข้าพันพลุจีบหมาก
แต่งใส่แอบสู่มื้อยามฟ้าจ้งซีไว	ญาติพี่น้อง สองฝ่ายให้ถนอม
มีของให้กินส่งแลงายเข้า	กกหอเหง้างค์ตระกูลโคตรยา
ให้บุชาอ่อนน้อมถนอมไหวอย่าลวน	ให้อุตสาห์สร้างบารมีเกื้อก่อ
ตักบาตรยามมื่อเช้า	กลางวันนั้นให้ใส่เพล
อันนี้เป็นท่่อข้า	ยามเมื่อเฮาตาย
ยังซีเป็นปัจจัยเมื่อลุนบุญค้ำ	บุญชีนาส่งขึ้นสวรรค์ได้ดังหมาย”

(Sarathatnanan, 2522. P, 79)

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่าผู้ที่เป็นภรรยาที่ดีต้องนอนหลังและตื่นก่อนสามี เชื้อฟังคำสอนสามี เวลากินข้าวต้องให้สามีกินก่อน วันศีลให้นำดอกไม้มาสมมา ขอขมาสามี ชื่อสัตย์ต่อสามีทั้งกายและใจ ค่อยเตรียมรับส่งสามี พันจีบหมาก พลุให้พร้อม เคารพญาติพี่น้องวงศ์ตระกูลของสามี มีอาหารการกินต้องแบ่งแก่พ่อแม่ญาติพี่น้องสามี หมั่นทำบุญตักบาตร ถวายเพล และด้วยความที่ผู้หญิงถูกทำให้เป็นแม่บ้านแม่เรือน เป็นเพศอ่อนแอ ไม่เด็ดเดี่ยว และตัดสินใจด้วยตนเองไม่ได้นั้น การสร้างความหมายของความเป็นหญิงตามลักษณะที่กล่าวมา ผู้หญิงจึงถูกควบคุมพฤติกรรม ความคิด และต้องตกอยู่ภายใต้ความเป็นปิตาธิปไตย ต้องถูกปกป้องคุ้มครองจากผู้ชายทั้งพ่อและสามีรวมทั้งกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ในสังคม

ส่วนความดีของผู้เฒ่าผู้แก่เป็นความดีที่ปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้เฒ่าผู้แก่กับลูกหลานเต็มไปด้วยการต่อรองระหว่างคนเฒ่าคนแก่กับลูกหลานคนหนุ่มสาว การครอบงำความคิดของชุดความคิดนี้มีระบบของความเชื่อดั้งเดิม เช่น ความเชื่อเรื่องผี นรก สวรรค์ บาปบุญคุณโทษ หลักของฮิตคองที่อิงกับพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน ชุดความเชื่อดังกล่าวนี้เป็นตัวควบคุมพฤติกรรมและกำหนดความดีความชั่วของชายหญิงหนุ่มสาว และผู้เฒ่าผู้แก่ในสังคมผ่านวรรณกรรมประเภทคำสอน ดังตัวอย่างในฮิตสิบสองคองสิบสี่ ดังข้อความที่ว่า

“อันว่าเฒ่าบังเกิดสามขา หมายถึงคนสูงวัยผู้ควรถือหน้า
ย่อนว่าเอาตนเข้าพึ่งศีลพึ่งเทคน์ เลิกกับลักค้อนเท้าไปด้วยโลใจ”

(Sarathatnanan, 2522. P, 85)

จากตัวอย่างผู้เฒ่าผู้แก่ที่ดีต้องรักษาศีลเข้าวัดฟังธรรม ถ้าพิจารณาจากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าความดีของผู้เฒ่าผู้แก่เป็นไปในสองลักษณะที่ต้องปฏิบัติหนึ่ง คือผู้เฒ่าผู้แก่กับการเข้าวัดฟังธรรมรักษาศีล สอง คือ ผู้เฒ่าผู้แก่กับการเป็นร่มโพธิ์ร่มไทรเป็นที่พึ่งให้ลูกหลานไม่ตระหนี่ชี้เหนียวกับลูกหลาน ความดีดังกล่าวอาจถือได้ว่าเป็นความดีของการจำกัดพื้นที่วัดให้แก่ผู้เฒ่าผู้แก่ซึ่งเป็นวัยชราเพื่อฟังธรรมและปลงในสังขารหรือการเตรียมตัวตาย และต้องแบ่งปันละทิ้งสมบัติให้แก่ลูกหลานผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ต่อไป ในขณะที่เดียวการเข้าวัดฟังธรรม รักษาศีลก็เป็นการสร้างอำนาจของความน่านับถือภายใต้วาทกรรมศีลธรรม ผู้เฒ่าผู้แก่จึงสามารถสั่งสอนลูกหลานได้เพราะเป็นผู้ปฏิบัติจริงและการแบ่งปันสมบัติให้แก่ลูกหลานก็เป็นอำนาจของการต่อรองเรื่องของการดูแลเอาใจใส่ผู้เฒ่าผู้แก่ ถ้าลูกหลานอยากได้สมบัติต้องปรนนิบัติพิทักษ์เคารพและเชื่อฟัง

6.2.3 วาทกรรมความดีและความชั่วกับการควบคุมสังคมผ่านระบบความเชื่อ ซึ่งจากการศึกษาพบว่า ความดีและความชั่วเป็นวาทกรรมเพื่อการควบคุมและจัดการผู้คนในสังคม โดยประกอบสร้างผ่านระบบความเชื่อดั้งเดิม ความเชื่อ

ทางศาสนาพราหมณ์และความเชื่อทางพุทธศาสนา ซึ่งความตื้นนั้นเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับบุญ สวรรค์และการนิพพาน และมีความร่ำรวย ความเจริญรุ่งเรือง การขึ้นสวรรค์และการนิพพานเป็นผลรางวัลจากการทำบุญและการทำความดี ส่วนความชั่วเป็นเรื่องของบาป การลงโทษจากผีสงและเทวดา การตกนรก ผีและเทพเทวดาตลบั่นดาลให้เกิดความทุกข์ ความไม่เจริญรุ่งเรืองในชีวิตทั้งชาตินี้และส่งผลถึงชาติหน้า นอกจากนี้ยังส่งผลให้ตกนรกซึ่งเป็นบทลงโทษของการทำชั่ว ดังตัวอย่างในเรื่องยาสอนหลาน ดังข้อความที่ว่า

“อันว่านานาเชื้อ คนเฮาแฮมโลก หลานเอย
บุญบาปตกแต่งตั้ง ทำให้ต่างกัน
ไฟผู้ทำการฮ้าย ป่าปึงทางโทษ
มีแต่สาโหดร้าย สอมาใหม่เมื่อลุนา”

(Pinthong, 2535. P, 21)

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่าบุญและบาปเป็นสิ่งที่ติดตามตัวและส่งผลต่อผู้กระทำ ถ้าทำความดีจะเกิดผลบุญส่งผลให้ได้ขึ้นสวรรค์ ส่งผลต่อการนิพพาน และส่งผลต่อภพชาติหน้า ซึ่งสิ่งที่เรียกว่าการทำบุญ เช่น การทำทานรักษาศีล การทำนุบำรุงศาสนา นอกจากนี้แล้วผู้ที่หลีกเลี่ยงจากการทำชั่วส่งผลให้เป็นเศรษฐี ดังข้อความว่า “หลอนว่าซาตาขึ้น ลีคอนเงินโก่ง หลอนว่าบุญส่งให้ ลีเป็นเจ้าเศรษฐี” (Pinthong, 2535. P, 38) และบุญยังส่งผลให้ได้เป็นเจ้านายคน ดังข้อความ “บุญมีได้ เป็นนายใช้เฟิ่น คันแม่นบุญบให้ เขาลิใช้ตั้งแต่เฮา” (Pinthong, 2535. P, 12) จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าความดีความชั่วที่เชื่อมโยงกับบาปบุญนั้นเปรียบเหมือนกฎของการควบคุมพฤติกรรมผู้คนในสังคมให้เป็นพฤติกรรมที่พึงประสงค์ตามค่านิยมของวัฒนธรรมประเพณี ซึ่งแฝงนัยยะของอำนาจและชุดอุดมการณ์ต่าง ๆ ทางสังคม

7. อภิปรายผลวิจัย

จากการศึกษาวาทกรรมคำสอนในวรรณกรรมคำสอนอีสาน ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากลวิธีการนำเสนอคำสอน และศึกษาวาทกรรมความดีและความชั่ว ผลของการศึกษาชี้ให้เห็นว่าในด้านกลวิธีการนำเสนอคำสอนแสดงให้เห็นว่าคำสอนไม่ได้บริสุทธิ์โปร่งใส แม้ว่าตัวผู้สร้างวรรณกรรมสอนไม่ได้มีเจตนาที่ไม่ดี แต่คำสอนที่ถูกถ่ายทอดลงในวรรณกรรมนั้นล้วนแต่ถูกปลูกฝัง และเรียนรู้ผ่านวิถีวัฒนธรรมในสังคมเริ่มขึ้นตั้งแต่เกิดจนตาย คำสอนเหล่านี้จึงถูกเชื่อว่าดีและปฏิบัติสืบต่อจากรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่ง และคำสอนนั้นได้ถูกถ่ายทอดผ่านวรรณกรรมคำสอนด้วยกลวิธีต่าง ๆ ทั้งกลวิธีทางภาษา กลวิธีการนำเสนอคำสอนผ่านตัวบุคคล การนำเสนอคำสอนผ่านเรื่องราวอุทาหรณ์ การนำเสนอคำสอนผ่านคติความเชื่อและหลักศาสนา

ระบบความเชื่อต่าง ๆ ที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนอีสาน เป็นระบบที่ผูกพันและมีผลกระทบต่อระบบความคิดของผู้คน ดังที่ ยศ สันตสมบัติ (Santasombat, 2537) กล่าวว่า ระบบความเชื่อย่อมรวมถึงศาสนาและความเชื่อในลัทธิต่าง ๆ ถือเป็นการสร้างสัมพันธ์ภาพอันดีระหว่างมนุษย์กับอำนาจศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย ซึ่งมนุษย์เชื่อว่าอำนาจศักดิ์สิทธิ์นั้นสามารถควบคุมหรือมีอิทธิพลเหนือวิถีทางของธรรมชาติ และวิถีชีวิตของมนุษย์ ศาสนาตามทัศนะทางมานุษยวิทยาจึงบ่งบอกนัยถึงการขยายความสัมพันธ์ทางสังคมของมนุษย์ ออกไปสู่ความสัมพันธ์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ซึ่งมีอำนาจเหนือมนุษย์และธรรมชาติ ดังนั้น ศาสนาและความเชื่อทางศาสนาจึงเป็นสิ่งที่สากลที่เราพบเห็นได้ในทุกสังคมตลอดมาทุกยุคทุกสมัย สอดคล้องกับ กอบชัย รัฐอุบล (Ratubon, 2560) ที่ศึกษา“เรื่องเล่า ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น: การสร้างพลังชุมชนของชาวภูบ้านท่าลั้งและบ้านเงินบึก อำเภอลือโขง จังหวัดอุบลราชธานี” พบว่า ชาวภูซึ่งอาศัยอยู่ในอำเภอลือโขง จังหวัดอุบลราชธานี มีการยึดถืออำนาจศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง “ฮีด

ข้าคองผี” และการนับถือผีบรรพบุรุษที่เรียกว่า “อะยะจ้านัก” และมีการประกอบพิธีกรรมขึ้นเพื่อเชื่อมสัมพันธ์ระหว่างผีบรรพบุรุษกับกลุ่มชาวบรูที่อาศัยอยู่ในภาคอีสาน

สำหรับชาวอีสานระบบความเชื่อที่ไหลเวียนในสังคมอีสานประกอบด้วยระบบความเชื่อดั้งเดิมที่มีความเชื่อเกี่ยวกับผีสง ระบบความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์ที่มีความเชื่อเกี่ยวกับเทพเจ้าและพิธีกรรม และระบบความเชื่อทางพุทธศาสนาแต่เป็นพุทธศาสนาแบบชาวบ้านที่ผนวกรวมอย่างกลมกลืนกับความเชื่อดั้งเดิมและความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ กล่าวคือเป็นพุทธศาสนาที่มีทั้งผี เทพเจ้า พิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์ พิธีกรรมทางพุทธศาสนา หลักธรรม คำสอนทางศาสนา และหลักยึดคองอีสานที่ถูกคัดสรรจากความเชื่อตามค่านิยมทางสังคมยึดถือเป็นหลักยึดคองอีสานที่ถือปฏิบัติกันมา ซึ่งแฝงเร้นด้วยอำนาจของการต่อสู้ต่อรองกันในเรื่องสังคม ดังนั้นถ้าวิเคราะห์คำสอนในวรรณกรรมคำสอนตามหลักแนวคิดวาทกรรมจะพบว่าสังคมแยกพฤติกรรมที่พึงประสงค์และไม่พึงประสงค์ ผ่านความดี และคู่ตรงกันข้ามคือความชั่ว ผู้ที่มีพฤติกรรมที่พึงประสงค์ตามชุดความเชื่อของสังคมจะเป็นคนดี และผู้ที่มีพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของสังคมจะกลายเป็นคนไม่ดีหรืออยู่ในกลุ่มความชั่ว คำสอนในวรรณกรรมคำสอนอีสานจึงมีส่วนในการกำกับระบบความเชื่อ กำกับการประพฤติปฏิบัติตัวของผู้คนตลอดจนวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนในเกือบทุก ๆ ด้าน สอดคล้องกับงานของ กอบชัย รัฐอุบล (Ratubon, 2561) เรื่อง “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์และสืบทอดเรื่องเล่า ตำนานนิทานและประวัติศาสตร์ท้องถิ่นกับการสร้างพลังชุมชนของชาวอุบลราชธานี กรณีศึกษาอำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม” พบว่า ระบบยึดคอง เป็นระบบในการสร้างพลังชุมชน และเป็นความทรงจำทางสังคมที่รับการสืบทอดมาจากวัฒนธรรมลาวล้านช้าง ระบบยึดคองคือบรรทัดฐานในการสร้างคุณงามความดีผ่านพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น การเคารพต่อสิ่ง

เหนือธรรมชาติ เช่น พระแม่โพสพในบุญคุณลาน ผีแถนในบุญบังไฟ ผีปู้ตาในบุญ
ข้าชะ รวมถึงเคารพในหลักธรรมทางพุทธศาสนา เช่น การเสียสละเป็นทานบารมี
ในบุญผะเหวด เป็นต้น

วาทกรรมความดีและความชั่วในวรรณกรรมคำสอนอีสาน ถือเป็นความ
ดีของอำนาจและการต่อรองในสังคม ในส่วนของวาทกรรมความดีและความชั่วว่า
ด้วยเรื่องชนชั้นทางสังคมแสดงให้เห็นว่าความดีของชนชั้นปกครองและชนชั้นขุน
นางเป็นความดีของการรักษาอำนาจ การสร้างอำนาจ และการจำกัดการใช้อำนาจ
เพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบต่อชนชั้น ในขณะที่ความดีของไพร่ราษฎรเป็นความดีของ
การสนับสนุนความมั่นคงของบ้านเมืองและชนชั้นผู้ปกครองและความดีของ
การปกป้องกลุ่มชนชั้นของไพร่ราษฎรจากการถูกกดขี่ข่มเหงจากชนชั้นปกครอง
ความดีของทั้ง 3 ชนชั้นจึงเป็นการถ่วงดุลอำนาจและจัดสรรผลประโยชน์ในสังคม

ส่วนวาทกรรมความดีความชั่วว่าด้วยเรื่องเพศภาวะและบทบาทหน้าที่
ทางสังคม เป็นชุดความดีภายใต้แนวคิดปิตาธิปไตย ที่ความดีความชั่วของชายถือเป็น
ความดีของการกำหนดพฤติกรรมเพื่อการเป็นหัวหน้าครอบครัวที่สมบูรณ์ และ
การควบคุมจัดการครอบครัวโดยมีภรรยาเป็นผู้สนับสนุนกิจกรรมของการบ้าน
การเรือน ส่วนความดีของผู้หญิงเป็นความดีของการกำหนดพฤติกรรมที่พึงประสงค์
ภายใต้กรอบความเป็นปิตาธิปไตยที่สร้างและเขียนความหมายของความเป็นหญิงให้
เป็นเพศอ่อนแอ ไม่เด็ดเดี่ยว และตัดสินใจด้วยตนเองไม่ได้ จำต้องได้รับการปกป้อง
คุ้มครองจากผู้ชายทั้งพ่อและสามีรวมทั้งญาติต่าง ๆ ในสังคม

ส่วนความดีของผู้เฒ่าผู้แก่เป็นความดีที่ปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่าง
ผู้เฒ่าผู้แก่กับลูกหลานเต็มไปด้วยการต่อรองระหว่างคนเฒ่าคนแก่กับลูกหลานคน
หนุ่มสาว ซึ่งการครอบงำความคิดชุดนี้มีระบบของความเชื่อดั้งเดิม เช่น ความเชื่อ
เรื่องผี นรก สวรรค์ บาปบุญคุณโทษ หลักของฮัตคองที่อิงกับพุทธศาสนากลายเป็น
พุทธศาสนาแบบชาวบ้านเป็นตัวควบคุมพฤติกรรมและกำหนดความดีความชั่ว

ความดีความชั่วจึงเปรียบเทียบเหมือนกฎของการควบคุมพฤติกรรมผู้คนในสังคมให้เป็นพฤติกรรมที่พึงประสงค์ตามค่านิยมวัฒนธรรมประเพณี ซึ่งแฝงนัยยะของอำนาจและอุดมการณ์ที่ไหลเวียนในกระแสสังคมอีสาน

ผลที่ได้จากการศึกษาวาทกรรมคำสอนสอดคล้องกับ จารุณี วงศ์ละคร (Wonglakorn, 2559) ที่ศึกษา “วาทกรรมบุญในวรรณกรรมอีสาน” ในแง่ของการสร้างความหมายเชิงวาทกรรม ที่ผลิตความหมายให้แก่อะไรต่าง ๆ เพื่อควบคุมจัดการและลดทอนซ่อนเร้นบางสิ่งบางอย่าง จากการศึกษาของจารุณี พบว่า “บุญ” ในวรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน หมายถึง อำนาจพิเศษสามารถส่งคำขูให้เกิดผลในภพชาติที่ดี ซึ่งต่างกันไปตามเงื่อนไข บางครั้งหมายถึงสวรรค์ ความสมบูรณ์พูนสุข รวมทั้งการมีคู่ครองและมีทายาทสืบสกุล ซึ่งเป็นบุญระดับ โลเกียะ (โอปปิยกบุญ) หรือโลกียกุศล และแนวคิดดังกล่าวนี้ได้รับการพูดถึง สื่อสาร ตอกย้ำ ปฏิบัติจนกลายเป็นแบบเฉพาะของผู้มีบุญ และชุดความคิดของคนที่อยู่ในสังคมว่านั่นคือความจริง แต่เมื่อพิจารณา “บุญ” ตามที่ชุดความคิดเรื่องวาทกรรมของมิเชล พูโกต์ ทำให้เห็นว่า “บุญ” ไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่ก่อน ไม่ใช่สัจธรรม แต่เป็นสิ่งที่ถูกประกอบสร้างขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์เฉพาะของสังคมอีสานในบริบทสังคมประเพณีที่กำกับด้วยอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ และอยู่ภายใต้ร่มเงาการปกครองแบบพระสมมติราชที่อิงอยู่กับหลักคำสอนของพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน

8. ข้อเสนอแนะ

1) ควรมีการนำแนวคิดทฤษฎีวาทกรรมไปใช้ศึกษาวรรณกรรมอีสานประเภทอื่น เช่น วรรณกรรมผญาอีสาน วรรณกรรมเพลงอีสาน และวรรณกรรมอีสานร่วมสมัย

2) ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบวาทกรรมคำสอนในวรรณกรรมอีสานกับวรรณกรรมท้องถิ่นภาคอื่นเพื่อให้เห็นความแตกต่างของชุดความคิดเกี่ยวกับความดีและความชั่วว่าแตกต่างและเหมือนกันอย่างไร

9. กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้สำเร็จลงด้วยดี เพราะผู้วิจัยได้รับความช่วยเหลือจากหลายฝ่าย โดยเฉพาะคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี ซึ่งได้ให้ทุนสนับสนุนการวิจัยจากงบประมาณประจำปีงบประมาณ 2561 ผู้วิจัยขอขอบพระคุณคณาจารย์ทุกท่านที่ประสิทธิ์ประสาทสรรพวิทยา ด้วยความเมตตาตลอดมาอย่างไม่รู้เหน็ดเหนื่อย และขอขอบคุณมิตรสหายที่รักผู้แนะนำในทางวิชาการและการดำเนินชีวิตในทางที่ดี ผู้วิจัยขอมอบคุณงามความดีจากงานวิจัยนี้ แต่บิดามารดา ครูบาอาจารย์ และมิตรสหายรักทุกคน ที่ได้มอบชีวิตและสติปัญญาแก่ผู้วิจัย

References

- Khamjareethera, T. (1988). **Phaya Khamkong son phai**. Northeastern Literature Conservation Center, Mahachai Temple, Maha Sarakham Province. (in Thai).
- Pinthong, P. (1992). **Ya Son Lan**. Second Edition. Ubon Ratchathani: Siritham Offset Printing House. (in Thai).
- Pongchaliew, K. (2013). **Su Kwan, the traditional blessing ceremony prayers: a case study of isan short idiom text of Sri Suriya Pa Yang temple, Roi Et Province (research)**. Faculty of

Humanities and Social Sciences, Ubon Ratchathani Rajabhat University. (in Thai).

Pongchaliew, K. (2017). The diversity of wisdom for disease healing in Ta- Long and Vern- Bueg Village, Khong Jlam District, Ubon Ratchathani Province. **Journal of Humanities and Social Sciences, Ubon Ratchathani Rajabhat University.** 8 (2): 311-334 (in Thai).

Pongchaliew, K. (2018). **Discourse of good and evil in Isan didactic literature** (research). Faculty of Humanities and Social Sciences, Ubon Ratchathani Rajabhat University. (in Thai).

Charoensin-o-larn, C. (2011). **Introducing poststructuralism.** Bangkok: Sommadhi Publishing House. (in Thai).

Charoensin-o-larn, C. (1999). **Development discourse.** Bangkok: Vibhasa Publishing. (in Thai).

Punnothok, T. (1979). **Regional literature.** Bangkok: Odeon Store. (in Thai).

Punnothok, T. (1994). **North-Eastern Thai literature.** Bangkok: Ramkhamhaeng University. (in Thai).

Ratubon, K. (2017). Tales and local history: building community power of the brewers of Ban Tha Long and Ban Wen Buk Khong Chiam District Ubon Ratchathani Province. **Journal of Humanities and Social Sciences Ubon Ratchathani Rajabhat University.** 8 (special issue): 463-480 (in Thai).

- Ratubon, K. (2018). **Community participation in preserving and inheriting tales, legends, tales and local history with the creation of power. Community of Ubon Ratchathani people case study of Muang District Ubon Ratchathani Province To promote cultural tourism.** Ubon Ratchathani: National Research Office (NRCT). (in Thai).
- Sangkaphanthanon, T. (2016). **Contemporary literary theory.** Pathum Thani: Nakorn Publishing. (in Thai).
- Sarathatnanan, S. (1979). **Isaan treasure book series, Volume 1, Heat twelve-Kong fourteen.** n.p., n.d. (in Thai).
- Prachakul, N. (2011). **The rethinking, volume 1, on literature.** Bangkok: Aan. (in Thai).
- Santasombat, Y. (1994). **Human and culture.** Bangkok: Thammasat University. (in Thai).
- Wonglakorn, J. (2016). **The discourse of punna in isan literature** (Research). Faculty of Humanities, Chiang Mai University. (in Thai).